

A lse dese redene vulende Ogier,	[151]
reet hi metten selven Reynier bet hinder ¹ van sijns heeren neve.	
Ende als dat sach Bertram, dien God gheve eere, dat hem Reynier niet en wilde doen scade, wart hi ooc daer selve te rade dat hi Reynier niet scaden en wille.	10005
Also voer hi voort ende en hielt niet stille. Sonder te sprekene eneghe tale	10010
troc hi sijn swert van stale ² ende hevet enen heedinen deghe upten helm daer mede ghesleghe. Hi hevet hem, dies ghelovet, ³ mettien slaghe dat hovet gheclovet.	10015
Doe quamen up Bertramme vele payiene, dat hem harde stont tontsiene oft hem toch scaden wilde Ogier. ⁴ Rodewant was harde fier, sterc ende groot van leden.	10020
Vore dandre quam hi ghereden alse een die hem cleene ontsiet. Eenen utermate sterken spiet brocht hi, die ghevenijnt was voren, Karels liede utevercoren ⁵ te verradene ⁶ metten scacht. Ten steke was hi sciere bedacht ende hielt den scacht die was stide.	10025

1. [Woordverklaring] *binder*: terug, naar achteren.

2. [Hertaling] *Sonder te sprekene eneghe tale / troc hi sijn swert van stale* < *One alles zu reden eynige zale / Und trug sin swert van stael*. [Weddige] De variant 'trug' wordt in WeGl niet genoemd onder de vindplaatsen voor 'trecken'.

3. [Hertaling] *dies ghelovet* < *des gelonet*.

4. [Hertaling] *dat hem harde stont tontsiene / oft hem toch scaden wilde Ogier* < *Das yme stunt bart ontsiene, / Ob yme joch schaden wolte Ogier*. Denkt Bertram dat de Sarrazenen door Ogier gestuurd zijn ondanks het feit dat deze tevoren beweerde niet tegen zijn familieleden te zullen vechten?

5. [Hertaling] *utevercoren* < *in dem zorn*. De Dt. tekst levert geen zin op. De reconstructie is speculatief.

6. [Woordverklaring] *verraden*: ten val brengen.

Ooc quam vore banderside ¹ die stoute Norman Gherijn. Dat was hi, dien Bertram fijn gaf tevoren die Oliflamme. In sijn herte was hi gramme dat hi den payien sach so fier.	10030
Met sporen noopte hi sinen destrier als een helt van herten coene. Sinen scacht metten ponioene ² sette hi ten steke als een man fier. Dat versach die ³ payien putertier die te stekene wel was bedacht.	10035
Sinen ghevenijnden scacht stac hi upten goeden Norman. ⁴ Den halsberch dien hi hadde an dore stac hem die Sarrasijn. Plate, ⁵ curie ⁶ noch engheen wapijn halpen hem jeghen den steke. Nochtan stac hi sekerleke jeghen den payiene weder met sijnre cracht so vreseleke dat men den scacht upwert vlieghe sach in meneghe trensoene.	10040
Al was hi van herten coene, nochtan so en conste hi hem ghehelpen niet, want des fellen payiens spiet ghinc hem dore den buuc int herte. Hi viel doot van smerte.	10045
Dies toornde seere Bertramme. Upter erden sach hi ooc die Oliflamme	10050
	10055

1. [Woordverklaring] *banderside*: aan de andere kant.

2. [Woordverklaring] *ponioen* / *penoen*: wimpel.

3. [Hertaling] *die* < *ein*. Het gaat blijkbaar om Rodewant, die net al genoemd werd.

4. [Hertaling] *Norman* < *furman*. Het Mnl. 'voremán' betekent "vroegere, voormalige man of echtgenoot" en komt dus niet in aanmerking. WeNo suggereert terecht de lezing 'No(e)rman' (vgl. vers 10030).

5. [Woordverklaring] *plate*: ijzeren plaat als deel van de wapenrusting.

6. [Woordverklaring] *curie*: kolder van leer, die boven (soms onder) het harnas werd gedragen. [Hertaling] *Plate, curie* < *Platecorie*. WeGl handhaaft de samenstelling en vertaalt "Plattenkoller (Lederkoller unter der Brustplatte)".

ghevallen ligghen met Gherine. Van Morele, den orse fine, spranc hi ghereet up derde. met sinen ghetoghenen ¹ swerde avontuerde hi sijn leven.	10060
Die Oliflamme hevet hi upheven daer toe sach menech payien. Ende Rodewant riep mettien: “Kerstijn, bi Mamette, minen heere, du hebs seere lief dat tekijn heere ² dattu di daeromme avontuers also. Van dinen live werstu ³ onvro. ⁴	10065
Mer dat wonder wildic besien. Du en dars dinen God van dien niet danken dattu leves so langhe. Also du nu hier saghes ontfanghen desen kerstijn van mi	10070
die doot, also sal ic betalen di met eren. Oft du wilt, ⁵ sie hier dine doot.” Bertram hadde den toren groot als hine so dreeghen hoorde. Ten payien sprac hi dese woorde: “Ware ic veghe, ⁶ u ware wel ghesciet.”	10075
Ende mettien hieuw dat coene diet dat swert ende slouch den Sarrasijn so seere upten arm sijn daer hi sijn swert mede helt, dat hi temale ⁷ viel upt velt.	10080
	10085

1. [Hertaling] *ghetoghenen* < *geraufftem*.

2. [Woordverklaring] *beer* / *gbebeer*: roemrijk, voortreffelijk.

3. [Hertaling] *werstu* < *werest*. Het subject ‘du’ ontbreekt in de Dt. zin en als predicaat komt eerder ‘werden’ dan ‘zijn’ in aanmerking.

4. [Woordverklaring] (*van*) *ere dinc onvro werden*: iets verliezen.

5. [Hertaling] *met eren. Oft du wilt* < *Wir erent dich ob du wilt*. Reconstructie onzeker.

6. [Woordverklaring] *veghe* / *veighe*: de dood nabij.

7. [Hertaling] *temale* < *miteinander*. Onzeker.

Alse dat saghen die payiene [152]
 dat haren heere so onsiene ¹
 jeghen Bertramme was vergaen,
 ghingen si so vreseleke slaen
 omme te wrekene haren heere. 10090
 Ende die kerstine die seere
 omme Bertramme waren in vare,
 voeren den payienen naerre
 ende ghinghen so vreseleke hauwen
 dattet wonder was tanscauwen 10095
 dat wonder dat si daden. ²
 Bertram, die seere was verladen
 ende te voete stont, upter vaert
 holpen sine weder up sijn paert. ³
 Ende als hi up was gheseten, 10100
 reet hi slaende die meeste smeten ⁴
 met sinen swerde, die ie man slouch. ⁵
 Meere payiene dan int ghevouch ⁶
 maecte hi mat met sinen spele.
 Nochtan utermate vele 10105
 waren der payiene comen.
 Men en conste dat ghetal ⁷ cume ghenomen
 vanden quadien, ⁸ die men daer sach.
 Gaf men eenen eenen dootslach
 so quamen weder drie ofte viere. 10110
 Die kerstine vochten als wrede ⁹ diere.
 Nochtan en mochtet hem niet baten.
 Men sach daer vele kerstine laten

1. [Woordverklaring] *onsiene*: hachelijk.

2. [Hertaling] *dattet wonder was tanscauwen / dat wonder dat si daden* < *Das man sie zu wonder mochte anschauwen / Von dem wonder das sie da taden*. Reconstructie onzeker.

3. [Hertaling] *holpen sine weder up sijn paert* < *Hulffen sie yme widder zu sinem pferd*.

4. [Woordverklaring] *smete*: slag, klap.

5. [Hertaling] *die ie man slouch* < *denn ieman slug*.

6. [Woordverklaring] *meer dan int ghevouch*: buitengewoon veel.

7. [Woordverklaring] *ghetal*: aantal. [Hertaling] *dat ghetal* < *die zale*.

8. [Hertaling] *quadien* < *quaden*.

9. [Woordverklaring] *wrede*: ontembaar, dapper.

haer leven. ¹ Ic en constese niet ghenoomen. 10115
 Ende en ware Namels niet comen
 metten andren heere ghemeene,
 si waren doot bleven groot ende cleene,
 die kerstine, die daer quamen ² te voren.
 Die hertoghe noopte metten sporen 10120
 sijn goede ors dat seere spranc.
 Disdier, die coninc, sonder wanc
 volghede hem vaste bi.
 Also dede ooc Tulpijn, die bisscop vri,
 ende die coninc Gwindeloen.
 Ooc dede also die coninc Buevoen, 10125
 dien men hiet ‘sonder Baert.’
 Karel hadde ooc niet ghespaert.
 Hi stelde hem ter battaelge
 alsi sach dat ter faelge
 ghespeelt ³ hadden sine man. 10130
 Hi roerde vaste met sporen ⁴ dan ⁵
 also een helt van herten coene.
 Van Bordeus die hertoghe Sawijn
 volghede Karle vaste an.
 Ooc dede also Macharijs vander Losan 10135
 met al sinen gheslachte.
 Utermate seere in die jachte
 volghede so menech kerstijn man,
 dat icse niet ghenoomen en can,
 die ghetale, al woudic mi pinen. 10140
 Den fellen honden, den Sarrasinen,
 bereeden si utermaten seere wee.
 Nochtan so en hadde min no mee

1. [Hertaling] *Nochtan en mochtet hem niet baten. / Men sach daer vele kerstine laten / haer leven* < *Dennoch enmochte nit beschlufen, / Man sahe da viel cristen ufen / Ir leben.*

[Weddige] *Dennoch enmochte nit beschlufen* > “Dennoch ließ sich nicht verbergen, dass ...” WeGl leidt ‘beschlufen’ af van Mnl. ‘sloven’ (“opstropen, bedekken”) en interpreteert het als “bekleiden, verbergen”.

2. [Hertaling] *quamen* < *komen*. Andere mogelijkheid: ‘waren comen’.

3. [Woordverklaring] *ter faelge spelen*: het onderspit delven, een nederlaag lijden.

4. [Woordverklaring] *met sporen roeren*: (zijn paard) in beweging zetten.

5. [Hertaling] *dan* < *an*. Ingrep omwille van het feit dat Mnl. ‘aenroeren’ geen passende betekenis heeft.

Ogier ghescaet den kerstinen.
 Mer daer hi sach in sulker pinen 10145
 ende in sulker noot bevaen ¹
 die Sarrasine, ghinc hi slaen
 met Corteine, sinen swerde,
 so vruchteleke, ² dat jeghen derde
 moeste vallen dat hem ghenaecte 10150
 ende dat hi metten swerde gheraecte.
 So overgroot was sine macht,
 ten was gheen man so sterc ghewracht,
 hi wart plat gheslegghen ter erden, ³
 updat ⁴ hi hem gheraecte metten swerde. 10155

A Iso vacht Ogier met stouten wille [153]
 ende sijn sciltcnecht en hielt ooc niet stille.
 Hi verslouch meneghen met ghenende
 sonder nameleke ⁵ die hi kende.
 Die sinen heere bestonden 10160
 die en wilde hi slaen no wonden,
 no doen gheenrehande dere.
 Al waest dat si hem seere
 upliepen. ⁶ Die cnape milde
 verdroughet ⁷ ende deckte hem metten scilde. 10165

1. [Hertaling] *bevaen* < *bestaen*. Geen van de vele betekenissen van ‘bestaen’ (zie ook WeGl) past werkelijk in de context. ‘In noot / node bevaen’ is daarentegen een heel gangbare Mnl. uitdrukking.

2. [Woordverklaring] *vruchteleke*: vreselijk, angstaanjagend.

3. [Hertaling] *Ten was gheen man so sterc ghewracht, / bi wart plat gheslegghen ter erden* < *Da was kein man so starck, der im entfacht / Platt zu schlafen zu der erden*. Het Dt. vers 10153 is erg lang en duister. WeNo vertaalt: “Da war kein Mann so stark, dass er seinen Niederschlägen entkommen wäre”, waarbij WeGl ‘entfacht’ afleidt van Mnl. ‘ontvechten’. Mnl. ‘ontvechten’ betekent wel “ontsnappen”, maar kan niet met ‘te’ plus infinief verbonden worden. Onze reconstructie is speculatief.

4. [Woordverklaring] *updat*: wanneer.

5. [Woordverklaring] *nameleke*: met name, in het bijzonder, speciaal.

6. [Woordverklaring] *oplopen*: aanvallen.

7. [Hertaling] *verdroughet* < *Verdroget*. [Weddige] WeEm vervangt ‘verdroget’ door ‘verdroyer’, waarmee blijkbaar ‘verdroych hij’ bedoeld wordt. De tweede helft van het voorgaande vers wordt daardoor tot object bij ‘verdragghen’. Dat verklaart waarom WeGl aan ‘verdragghen’ niet de gangbare betekenis “dulden, verduren” toekent, maar “auf Abstand halten”, een interpretatie die door het *MNW* evenwel niet ondersteund wordt.

Dat gheviel so dicke te dien daghe,
dat Karel acht nam, hoe Ogiers maghe
Ogier gheene scade en daden
ende hi hem ooc niet en wilde scaden,
dies gheliken si hem weder. 10170

Dies wart Karel in sinen sinne
wantrauwel ¹ meer dan ghenouch.
Sine oghen hi daer slouch
up Ogier ende sinen sciltcnape Reynier,
ende sach met harde felre chiere, 10175
hoe hi vocht inder kerstine scare
ende hoe meneghen stouten ruddare
hi verslouch met sinen swerde.
Ende Karel, dient seere derde,
ghedochte in sinen herte stille 10180
dat hi dat soude wreken na sinen wille.
Hi voer hem na ende hieuw den brant.
Dat sach Reynier, die al te hant
den scilt warp jeghen den slach.
Ende Karel slouch dat hi mach 10185
up Reyniers scilt van quartiere, ²
dat daer een van den vieren
Karel dede vallen ter erden.
Die scerpe egghe ³ vanden swerde
scoet ⁴ neder ende dorehaelde ter vaert 10190
den hals van Reyniers paert. ⁵
Upten rugghe viel dat paert met spoet

Eerder in aanmerking kwame in dit geval “verschonen, sparen, ontzien”. De emendatie is overbodig.

1. [Woordverklaring] *wantrauwel*: achterdochtig. [Hertaling] *Dies wart Karel in sinen sinne / wantrauwel* < *Des wart Karle in sinem synne / Abt nemen*. De Dt. tekst is syntactisch niet in orde. ‘Aht’ zou van Mnl. ‘achter’ kunnen stammen, maar op deze plaats moet een predikaatsnomen staan met de betekenis “achterdochtig”, vandaar onze keuze.

2. [Woordverklaring] *scilt van quartier*: gevierendeeld wapenschild. [Hertaling] *up Reyniers scilt van quartier* < *Uf Reyniers schilt, der von quartier / Gemacht was*. Het schild is niet gemaakt van ‘quartieren’, maar heraldisch gevierendeeld.

3. [Woordverklaring] *egghe*: punt, het scherp van het zwaard. [Hertaling] *egghe* < *ecke*.

4. [Hertaling] *scoet* < *Stoet*.

5. [Woordverklaring] *dorebalen*: openrijten. [Hertaling] *dorebaelde ter vaert / den bals van Reyniers paert* < *halde zur erden / Den halß von Reyniers pferd*. Speculatief.

ende Reynier, die sciltcnape goet,
 spranc up sine been ter vaert.
 Meneghe vlegghe ¹ ende meneghen scaert 10195
 ghinc hi slaen metten swerde.
 Ic waende dat hem nieman bat werde
 te voete in so groter porse. ²
 Hi velde daer meneghen vanden orse
 die daer naer niet meer up en stont. 10200
 Ogier, den sterken, was wel cont
 dat Karel Reiniers ors hadde gheslegghen doot.
 Dies voer hi met haesten groot
 up Karle, den coninc rike.
 Hi slouchen so gheweldelike 10205
 boven upten helm van stale
 dat die coninc neder te dale
 van groter pine ghevallen quam.
 Dat ors vinc Ogier, die sterke man
 ende gaft sinen cnape goet. 10210
 “Neemt,” sprac hi, “du hebs te voet,
 also mi dinct, te langhe ghestaen.
 Sit upt ghereede, ic vare slaen
 Karle sijn hovet of metten swerde,
 daer ³ hi ghestrect leghet upter erde. 10215
 Hi ware doot, en had ghi niet
 gheduret ⁴ in sulc verdriet. ⁵
 Hi es upter erde ghelegghen,
 van hem sal spade ⁶ verslegghen
 werden ors ende man.” ⁷ 10220
 Reynier spranc so gheringhe hi can
 boven in den sadel rike,

1. [Hertaling] *vlegghe* < *flecken*.

2. [Woordverklaring] *porse* / *perse*: strijdgewoel, gedrang.

3. [Hertaling] daer < Das.

4. [Woordverklaring] *geduren*: stand houden, volharden.

5. [Hertaling] *en had ghi niet* / *gheduret in sulc verdriet* < *enbette ich nit* / *Din geduret in solchem verdriet*. Onzeker.

6. [Woordverklaring] *spade*: niet licht.

7. [Hertaling] *van hem sal spade verslegghen* / *werden ors ende man* < *Von yme sal spade erschlagen* / *Werden roß und man*.

ende Ogier keerde hem doghedelike ¹
 omme te vaerne upten coninc.
 Ghone ² en hoorde noch en sach gheen dinc. 10225
 Hi en wiste ooc niet, wie hem hadde ghescent. ³
 En ware hem Namels niet omtrent ⁴
 ende ooc die bisscop Tulpijn,
 hi moeste daer hebben ghelaten dat leven sijn
 in den ghedranghe dat daer was. 10230
 Ende als Ogier, sijt seker das,
 sine maghe Karle sach so bi,
 so en woude die helt vri
 hem naerre comen in gheenen keere.
 Dat ors keerde hi weder, die sterke heere, 10235
 ende ghinc up die ghemeene ⁵ slaen.
 Nieman en conde vore hem ghestaen
 no vore sinen cnape Reynier.
 Die payiene putertier
 creghen seere die overhant. ⁶ 10240
 Si deden den kerstinen pant ⁷
 harde seere ⁸ ane haren danc. ⁹
 Ogier ende Reynier sonder wanc
 voeren altoos te samen.
 Up wien si daer ghereden quamen, 10245
 die moeste emmer die doot ontfaen.

-
1. [Woordverklaring] *doghedelike*: met kracht. Onzeker.
 2. [Hertaling] *Ghone* < *Er*. Karel is bedoeld.
 3. [Hertaling] *wie hem hadde ghescent* < *wie ime was ghesceen*. ‘Ghesciet’ komt omwille van het rijm niet in aanmerking.
 4. [Hertaling] *En ware hem Namels niet omtrent* < *En bette yne Naymes nit umbrennt*. De aanpassing van de verzen 10226-10227 is onzeker. [Weddige] WeGl vermeldt noch de variant ‘umbrennt’ noch het versnummer bij het lemma ‘umbtrent’.
 5. [Woordverklaring] *gemene*: hoop volk, massa.
 6. [Hertaling] *creghen seere die overhant* < *Uberwondent sere mit ir maht*. ‘Baht’ dat op ‘maht’ rijmt en een uitdrukking ‘baht doen’ moet vormen, is verdacht. We opteren voor deze nogal drastische ingreep om gebruik te kunnen maken van de Mnl. uitdrukking ‘pant doen’, die precies uitdrukt wat in vers 10241 bedoeld wordt.
 7. [Woordverklaring] *pant doen*: leed berokkenen, in de moeilijkheden brengen.
[Hertaling] *pant* < *baht*. [Weddige] WeNo zet ‘baht’ gelijk met Mhd. ‘bat’ (“baat”).
 8. [Hertaling] *harde seere* < *Iren selen*. ‘Haren sielen’ komt niet in aanmerking omdat de zin reeds een datiefobject (‘den kerstinen’) bevat.
 9. [Woordverklaring] *ane baren danc*: tegen hun zin, huns ondanks.

Also die payiene verstaen
 dat die kerstine also tonder sijn,
 dancten sijt haren Apolijn,
 dattet hem so wel vergaet 10250
 ende dat die kerstine ghescaet
 so seere waren so bitide.
 Nu was nochtan eene scare noch niet ten stride
 comen der payiene
 ende den kerstinen stont so onsiene ¹ 10255
 dat si niet en wisten wat anevaen.
 Ende ware Karel niet saen upghestaen,
 die hem te helpe stonden in der noot,
 si waren daer alle bleven doot.

Nu was weder te hem selven comen die coninc fier, [154]
 ende die hertoghe van Bavier
 brochte hem een ors van groten leden,
 daer ² si hem up holpen met haestecheden
 ende ghaven hem sinen scilt.
 Joieusen, dien hi harde wert hilt, 10265
 voerde die coninc uutvercoren.
 Sijn ors roerde hi metten sporen
 also een man van herten fier.
 Hi voer weder ende hier ³
 van harde groten slaghen dienen 10270
 den fellen honden. Den payienen
 beriet hi wee ⁴ met sinen swerde.
 Hi dede daer meneghen ter erde
 tumen, ⁵ die upstont nemmermeere.
 Die die payiene ooc dronghen ⁶ seere, 10275
 dat was Namels ende sine maghe.

1. [Woordverklaring] *onsiene*: hachelijk, slecht.

2. [Hertaling] *daer* < *Das*.

3. [Woordverklaring] *weder ende hier*: aan alle kanten (de uitdrukking is vermoedelijk synoniem met 'weder ende voort'). [Hertaling] *bier* < *für*. Onzeker. Het *MNW* kent alleen de uitdrukking 'daer, hier ende weder'

4. [Woordverklaring] *enen wee beraden*: iemand schade doen, verdriet veroorzaken.

5. [Woordverklaring] *tumen*: tuimelen, storten.

6. [Woordverklaring] *dringhen*: in het nauw brengen. [Hertaling] *dronghen* < *drengeten*.

Die kerstine, die ¹ waren traghe te voren ende van herten bloot, deden si met hare coenheit groot weder herte ende cracht ghewinnen.	10280
Si keerden hem met stouten sinnen weder jeghen die Sarragoene. Alsoe die ² heeren van hoghen doene saghen verslaen so meneghen man, reden si ooc coenlike an. ³	10285
Die tevoren vloen ⁴ seere, deden nu ⁵ breken meneghe spere ende meneghen helm teclieven. Die Sarrasine, die vervloucte dieve, ⁶ die tevoren waren so coene,	10290
ghewonnen nu vele te doene, dat si omme te scuvene meeren lachter haers ondancs ⁷ moesten draghen achter. ⁸ Het was hen iedoch te doene leet. Men gaf hem drincken cout ende heet	10295
met swaren slaghen ende met fellen, want Ogier en stont sinen ghesellen niet te helpe jeghen die scaren. Omme dattet sine maghe waren so en woude hi niet up hem slaen.	10300

-
- [Hertaling] *die*: toegevoegd. Door de relatieve zin wordt de tegenstelling tussen 'traghe' en 'bloot' zijn enerzijds en het moed scheppen anderzijds begrijpelijk.
 - [Hertaling] *die* < *sie*.
 - [Woordverklaring] *anriden*: voortrijden, er op aan rijden.
 - [Hertaling] *vloen* < *flubent*.
 - [Hertaling] *nu* < *erst*. Het woord is gekozen als tegenstelling tegenover 'tevoren'. Vgl. ook de verzen 10290-10291.
 - [Woordverklaring] *dief*: schelm, schurk. [Hertaling] *Die Sarrasine, die vervloucte dieve* < *Den Sarrazenen, den verfluchten dieben*. Omdat dit zinsdeel in het Dt. in de datief staat, ligt het voor de hand het bij de vorige verzen te laten aansluiten, wat HiWe ook doet. In het Mnl. klinkt het veel natuurlijker als men dit vers als het onderwerp van de volgende zin laat fungeren. LuFl gaat wel eens vaker nonchalant om met casusvormen.
 - [Woordverklaring] *baers ondancs*: noodgedwongen. [Hertaling] *baers ondancs* < *Iren undanck*.
 - [Woordverklaring] *achterdraghen*: wijken, op de vlucht gaan. [Weddige] *Das sie umme zu schuwen den meren laster / Iren undanck musten tragen affter* > "so dass sie, um noch größere Schande zu vermeiden, ihren Widerwillen hintansetzen mußten" (WeNo).

Dies moesten si ondergaen,
 die payiene, ende vloen seere
 tote si quamen te Galifere
 ende ten coninc Blanckardine,
 die nochtan meere Sarrasine 10305
 so versc ¹ hadden in haren scaren
 dan eer te wighe comen waren
 met Ogiere ende met Reynier.
 Ende doe Galifeer, die putertier,
 sach, dat die payiene vloghen 10310
 ende hem die kerstine verhoghen, ²
 wart hi toornich utermate seere
 ende bat Mamette, sinen heere,
 dat hi wilde gheven scande
 den payien, die in den sande ³ 10315
 eerst vor den kerstinen vlo.
 Hi achte minre dan een stro
 in sijn herte dat kerstine diet.
 Hi swoer datti die kerstijnheit
 die in haren lande was bleven, 10320
 mochte hi daer comen, dat leven
 soude roven doen ter vaert. ⁴
 Metten sporen stac hi dat paert

1. [Woordverklaring] *versc*: fris, krachtig, nog niet vermoeid.

2. [Hertaling] *ende hem die kerstine verboghen* < *Und sich die cristen ließen jagen*.
 [Weddige] HiWe emendeert: 'dorch die cristen'. Wanneer men hem daarin volgt, levert dat in het Nl. 'ende hem van den kerstinen lieten jaghen' op. Dit is niet uitgesloten, maar omwille van de doordoor ontstaande assonantie 'vloghen : jaghen' hebben we een andere oplossing gekozen.

3. [Woordverklaring] *sant*: strijdperk.

4. [Hertaling] *Hi swoer datti die kerstinheit / die in baren lande was bleven, / mochte hi daer comen, dat leven / soude roven doen ter vaert* < *Er schwur, das die christenheit / In irem land wern blieden. / Wenn sie dar kement, moht noch leben / Er solt berauben tun der vart*. Deze verzen bevatten ettelijke onzekerheden, zoals het ontbrekende rijm in 10319. Misschien is in vers 10322 i.p.v. 'beroven' het woord 'berouwen' in het spel. Onze reconstructie brengt de overmoed van Galifeer tot uiting, dat hij alle christenen, die niet aan de slag hebben deelgenomen en thuis zijn gebleven, na afloop van de veldtocht wil uitmoorden. De reconstructie is puur speculatief. [Weddige] WeEm brengt meerdere emendaties aan en maakt hiervan: "Er schwur, das die cristen *bet* / In irem land wern blieden. / Wenn sie dar kement, *was* moht noch leben, / Er solt *des libs* berauben *zu* der vart."

alse die vichtens hadde ¹ ghere. Hi sette ten steke sijn spere dat verstaelt was voren.	10325
Eenen kerstine hevet hi vercoren, die vore was comen in die jacht. Galifeer stac hem metten scacht dore scilt ende dore halsberch mede ende veldene doot daer ter stede. Ende mettien brac dat spere. Die payien riep met groten ghere sijn tekijn ² ende met luder stemme. Karle began dat herte vergremmen ³ doe hi den Sarrasijn sach dat hi hem so wel vermach, ⁴ ende dochte dat hijt hem soude ghelden. Ende Galifeer, die herde selden doghet was ghewone te doene, voer als een man van herten coene die kerstine liede caetsen. ⁵ Hi maecte om hem vele plaetsen. ⁶ Waer hi henen quam, ghinc men hem rumen. ⁷ Meneghen kerstine dede hi tumen vore hem. Dies hadde Karel toren. Sijn ors noopte hi met sporen ende reet den payiene bat naer. Joiuese brochte hi aldaer verheven ⁸ in der rechter hant. Van spayiens scilt enen cant	10330 10335 10340 10345 10350

1. [Hertaling] *vichtens hadde* < *willes hebt*. De Dt. tekst is onduidelijk. Onze reconstructie is speculatief. [Weddige] WeNo vertaalt: “wie einer, der begierigen Willens war.”

2. [Woordverklaring] *tekijn*: strijdleus, wapenkreet.

3. [Woordverklaring] *vergremmen* / *vergrimmen*: boos worden.

4. [Woordverklaring] *bem vermoghen*: sterk zijn.

5. [Woordverklaring] *caetsen* / *ketsen*: vervolgen, jagen, drijven.

6. [Woordverklaring] *plaetse*: open ruimte.

7. [Woordverklaring] *rumen* (intransitief): wijken, uitwijken, uit de weg gaan.

8. [Hertaling] *verhaven* < *Verbauwen*. [Weddige] WeGl leidt ‘verhauwen’ af van Mnl. ‘verhouwen’ met de betekenis “schlagen, hauen”.

dede hi vallen uptie erde
metter egghen van sinen swerde.

Alse dat die payien sach [155]
dat Karel hem eenen slach 10355
metten swerde hadde ghegheven,
hevet hi tsine hoghe verheven
ende slouch Karle upten helme diere
so crachteleke dat hi sciere
in ommacht viel ter erden. 10360
Hi en wiste ¹ niet wat hem derde,
so vreseleke was die slach.
Ende als Namels van Bavier sach
Karel legghen in der noot,
voer hi hem te helpe metter spoet. 10365
Also dede ooc die coninc Gwindeloen.
Ende Sonder Baert die coninc Buevoen
voer hem te staden, ende die coninc Disdier.
Also dede ooc Tulpijn, die bisscop fier.
Ende menech kerstijn uutvercoren ² 10370
nootte sijn ors met sporen.
Si duchten ³ alle van Karle seere.
Namels hadde een spere
dat sterc was ende groot seere.
Ghereden quam hi up Galifere 10375
mettien spere met groten ghewilt.
Dorestoken hevet hi hem den scilt
ende den halsberch also wel.
Mer die coninc hadde een vel
ane ghedaen naest sijn lijf. 10380
Al was Namels spere stijf, ⁴
nochtan en mochte hi dat vel ghederen niet.
Het brac daerup als waert een riet.

1. [Hertaling] *Hi en wiste* < *Wenn er enwifste*.

2. [Hertaling] *uutvercoren* < *gut ußerkorn*. Twee gepostponeerde adjectieven achter elkaar is syntactisch onmogelijk. 'Uutvercoren' is het rijmwoord.

3. [Woordverklaring] *duchten van* (zwak werkwoord): vrezen voor, bang zijn om.

4. [Woordverklaring] *stijf*: stevig, sterk, onbuigzaam. [Hertaling] *Al was Namels spere stijf* < *Wie wol Namels spere was stive*.

Van sulker naturen was dat vel
 dat nie gheen swert en sneet so wel, 10385
 al hadde een rudder met al sijnre macht
 ghestaen hauwen enen dach,
 ende en hadde anders niet ghedaen,
 nochtan hadde hi daer sonder waen
 min no mee ¹ daer an moghen ghewinnen. 10390
 Het was van eenre serpentinnen.
 Harder dan stael waest van naturen.
 Galifeer was ter selver uren
 van meneghen man bestaen.
 Dies ghinc hi vreseleke slaen 10395
 dat men nie sach dies ghelike.
 Omme den coninc van Vrankerike
 hadden si sorghe, die ghenote.
 Van meneghen slaghe ende stote ²
 dienden si alle den payien 10400
 ende deden hem so seere ontsien ³
 tote dat hi dor die noot trac achter. ⁴
 Al was hi van groter machte,
 jeghen hem allen hadde hi ontsien. ⁵
 Tote dat si brochten in vlien ⁶ 10405
 Galifeer, dats ware dinc,
 bequam Karel, die coninc,
 ende es vander ommacht up ghestaen.
 Een paert brochte men hem saen,
 daer hi up sat ende nam sijn swert 10410
 ende dede hem te Galifere wert
 also een die wreken wille sinen toren.

1. [Hertaling] *min no mee* < *Wedder viel ader wenig*.

2. [Hertaling] *badden si sorghe, die ghenote*. / *Van meneghen slaghe ende stote* < *Von manigem slage und schote* / *Hatten sie sorghe, die genote*. HiWe verandert terecht de volgorde van deze verzen. De combinatie 'slach ende stoot' is in het Mnl. heel gewoon, 'slach ende schot' daarentegen niet.

3. [Woordverklaring] *si deden hem ontsien*: ze boezemden hem ontzag in.

4. [Woordverklaring] *achtertrecken*: wijken, op de vlucht slaan. [Hertaling] *trac achter* < *trat acht*.

5. [Woordverklaring] *ontsien* (gesubstandiveerde infinitief): vrees, ontzag.

6. [Woordverklaring] *enen in vlien bringhen*: iemand verjagen, op de vlucht doen slaen (?)

Ende mettien quam met sporen
 ghesleghen ¹ Blanckaerdijn.

Met hem brochte hi ooc der Sarrasijn 10415
 meer dan dertiendusent bi ghetale,
 die al waren ghewapent wale
 ende up sterken orsen gheseten
 ende ghinghen slaen die grootste smeten
 daer ic ie of hoorde tellen. ² 10420
 Ende also Galifeer sine ghesellen
 sach, wart hi coene.
 Die kerstine hadden nu meer te doene
 dan si hadden te voren.

Si waren bleven in dien toren, 10425
 Karel ende die kerstijnheit,
 en hadse Gods goedertierenheit ³
 niet bat voresien ⁴ dan si wisten. ⁵
 Mer God, die een meester es alre listen,
 stercte Karel ende sijn volc daer, 10430
 also men horen sal hier naer.

Karel, die coninc, vacht harde seere [156]
 ende met hem dat kerstijn heere
 street ooc met coenen ghedochten.

Mer wat si streden ende vochten, 10435
 so en constet hem ghedien ⁶ niet,
 want der Sarrasine diet
 was so utermaten vele,
 dattet metten kerstinen uten spele
 ghinc, doe si nakeden bi een. ⁷ 10440
 Ende als Ogier, die sterke, en gheen
 sijnre maghe vore hem siet,

1. [Hertaling] *ghesleghen* < *Zu schlaben*.

2. [Hertaling] *daer ic ie of hoorde tellen* < *Das ich uf horte zalen*.

3. [Hertaling] *goedertierenheit* < *gutikeit*. Speculatief.

4. [Woordverklaring] *voresien*: zorgen voor.

5. [Hertaling] *dan si wisten* < *denn sie yme bewijseten*.

6. [Woordverklaring] *ghedien*: goed gaan, vooruitbrengen.

7. [Woordverklaring] *bi een naken*: op elkaar botsen, met elkaar in aanraking komen (?).
 [Hertaling] *doe si nakeden bi een* < *da sie nabeten by ein*. Onduidelijk

so en spaerde hi langher niet.
 Hi ghinc slaen, ende mettien
 hevet hi den standaert versien 10445
 van Parijs, der goeder stede.
 Die van Montlin ¹ hieldene mede
 wel ghewapent vaste bi.
 Menech verrader van herten vri
 hielt daer ghewapent inder scare. 10450
 Die den standaert drouch, bestont ² nare
 Macharise, alsic hebbe vernomen,
 van wien die moort al was comen
 ende die den raet teerst ³ gaf.
 Ogier, die sterke, wart daer af 10455
 vro als hine hevet vernomen.
 Upten selven es hi ghereden comen,
 dat was hi, die den standaert drouch.
 Ogier hief sijn swert ende slouch
 den verradre of dat hovet, 10460
 datti hem totten tanden clovet.
 Doot viel hi neder uptie erde.
 Ende mettien vinc Reynier ten swerde,
 dat gheheten was Floret.
 Sinen heere stont hi te helpe met, 10465
 vele meer dan ic u soude connen ghesegghen.
 Die kerstine prouveden ooc die egghen
 van haren swerden metter macht,
 mer jeghen Ogiers ende Reyniers cracht
 dede nieman gheene weere. 10470
 Met hare cracht dorreden si dat here,
 harentare, voort ende weder.
 Meneghen man deden si daer neder
 vallen, die nemmee up en stont.
 Banderside, doe ic u cont, 10475
 street seere ooc Galifeer,

1. [Eigenaam] *Montlin*: De naam komt in OvD maar één keer voor. Er schijnt een verradersgeslacht mee bedoeld te worden. [Weddige] WeRe identificeert Montlin met Loon.

2. [Hertaling] *bestont* < *bestart*. [Weddige] HiWe emendeert 'bestaet'.

3. [Hertaling] *teerst* < *von erst*.

die sterke payien. Met pine ende met seer begavede ¹ hi vele der kerstine.	
Den fellen honden, den Sarrasinen, ghinct hoe langher hoe beter te hant. ²	10480
Si daden ³ den kerstinen swaren pant, dat si al stridende droughen bat achter. ⁴	
Ende hiermede quam met alre cracht dat edel gheslachte van Nerboene toe ghevaren, dat seere coene van herten was ende fier.	10485
Si saghen daer ende hier die kerstine jamerleke vlien vore den vermalediden payien, die ⁵ dreven ⁶ groten overmoet. ⁷	10490
Dies toornde seere in sinen moet joncheere Willem van Nerboene. Hi noopte met sporen, die helt coene, sijn ors ende dedet lopen soet best mochte vore al sinen gheslachte,	10495
alse een die gherne ware voren te dier stonde. ⁸	
Hi sach meneghe bloedeghe wonde ⁹ ontfaen die edele kerstine. Dus sette hi den scacht sine ten steke ende reet sonder vorst eenen payiene up die borst	10500

1. [Woordverklaring] *beghaven*: beschenken (het ironisch gebruik van dit werkwoord is in het *MNW* niet geregistreerd).

2. [Hertaling] *te bant* < *zur band*.

3. [Hertaling] *daden* < *namen*. De uitdrukking ‘enen pant nemen’ komt niet voor in het *MNW*.

4. [Woordverklaring] *achterdragen*: wijken, achteruitgaan, vluchten.

5. [Hertaling] *die* > *Sie*.

6. [Hertaling] *dreven* < *ubeten*. ‘Overmoet oefenen’ komt niet voor in het *MNW*.

7. [Woordverklaring] *overmoet driven*: een uitdagende houding aannemen.

8. [Hertaling] *te dier stonde* < *zu dem storm*. Mnl. ‘storm’ betekent ook “(signaal tot de) aanval” en zou dus niet onpassend zijn. Omdat het rijmwoord ‘vorme’ op de volgende regel echter geen zin oplevert, lijkt het zinvol hier op een bekende stoplap terug te vallen. Het heeft er de schijn van dat de Dt. vertaler hier creatief is geweest, maar dat dat hem bij het rijmwoord op de volgende regel in de problemen bracht.

9. [Hertaling] *wonde* < *forme*.

dat dat spere bachten ute ran.
 Hi liet vallen den doden man
 metten spere up die erde
 ende greep vloghes na den swerde. 10505
 Hi voer up die Sarrasine
 van ¹ groten slaghen ende van ² groter pine
 dienen, dat si daer bi uten keere
 worden ende reden up Galifere,
 dat hi come ende sta 10510
 hem te staden ende versla
 den duvel, “die hier comet bachten
 ghevaren ende met sijnre crachten
 al verslaet, dat hi comet an. ³
 Hets een duvel ende niet een man, 10515
 die hier es comen ons ten spite.
 Mamet moeten ons maken quite!”

A l hadden die payiene dit ghecarm, [157]
 ic weet dat Willem nochtan sinen arm
 lettel ruste ⁴ ofte sijn swaert. 10520
 So wat man hi bevaert,
 dien slouch hi dat swert in totten tanden.
 Vijf heedine coninghe te haren scanden
 slouch hi doot vore hi op helt.
 Ende mettien ⁵ wart dat velt 10525
 al beset ⁶ van sinen maghen.
 Si ghingen dienen van groten slaghen
 up die scandeleke Sarragoene.
 Die grave Aymerijn van Nerboene
 verslouch meneghen payien. 10530
 Hi dede hem harde seere ontsien

1. [Hertaling] *van* < *Mit*. Vgl. vers 8742 en 10527.

2. [Hertaling] *van* < *mit*.

3. [Woordverklaring] *ancomen*: tegenkomen.

4. [Woordverklaring] *rusten* (transitief): rust gunnen, laten uitrusten.

5. [Hertaling] *mettien* < *iemittes*.

6. [Hertaling] *beset* < *bedeckt*. Mnl. ‘bedecken’ betekent “verbergen, geheim houden” en komt dus niet in aanmerking.

up dien dach metten brande sijn. ¹
 Dies toornde seere Blanckaerdijn,
 die rike coninc van Sassen.
 Hem began dat herte verwassen ² 10535
 doe hi sach enen kerstine
 also meneghen Sarrasine
 vluchtech maken ende doen vlien.
 Sijn ors noopte hi mettien
 als een man die es verbolghen, 10540
 ende riep wel lude: “Vant mi ³ volghen,
 ghi edele Sarragoen!
 Laten wi ons so tonder doen,
 dies moeten wi hebben grote scande,
 bi minen heere Tervogande, 10545
 ende men sal ons heeten van herten bloot.”
 Sijn spere sette hi met crachten groot
 ten steke ende reet den grave Aymerijn
 dwars uten ghetughe ⁴ sijn
 datti neder viel int sant. 10550
 Dat sach Willem. Sijn ors Bantsant
 dedi lopen so hi eerst mochte.
 Eenen utermaten swaren slach
 hiew die jonghelinc fijn.
 Den riken coninc Blanckardijn 10555
 slouch hi boven up sijn hovede
 so vruchteleke ⁵ dat hijt clovede
 mettien slaghe totten tanden.
 Doot viel hi neder in den sande.
 Dies drouveden die payiene seere al gader 10560
 ende Willem help sinen vader
 weder omme te sinen goeden perde.

1. [Hertaling] *metten brande sijn* < *mit sinem brand*. In de Duitse tekst staat een assonantie ‘brand : Blanckard’. Gelet op de niet ongewone variant ‘Blanckardijn’ van de naam ‘Blanckaert’ lijkt deze omstelling gerechtvaardigd.

2. [Woordverklaring] *verwassen*: opzwellen (van toorn).

3. [Hertaling] *mi* < *nu*.

4. [Woordverklaring] *ghetuuch*: paardetuig, zadel.

5. [Woordverklaring] *vruchteleke*: angstwekkend.

Daernaer ghinc hi ¹ metten swerde
al omme ende omme hauwen ende kerven.
So meneghen heedijs dede hi sterven, 10565
die vrome jonckheere, in dien daghe,
dat sine so seere daerbi ontsaghen,
waer sine consten ghesien,
ghinghen si al vore hem vlien
ende scuweden sine manheit ² seere. 10570
An den sterken ³ Galifere
lach al haer troost up dier tijt,
want hi meer kerstine inden strijt
verslouch met sinen swerde alleene
dan al die heedine ghemeene. 10575
So overgroot was sine cracht.
Al waest ⁴ dat Galifeer seere vacht
up Aymerijs volc met sinen here,
Ogier street voren wel so seere
up die ghone van Parijs. 10580
So dede ooc Reynier, die hadde prijs.
Hi help ghetrauweleke sinen heere
dat meneghe kerstijn daer seere
up dien daghe vore hem vloot. ⁵
Bi hem en was gheen heedijs so bloot, 10585
hi en wart in sijn herte coene
metter mandaet ⁶ ende den tone ⁷
die Ogier wrachte, die heere. ⁸

1. [Hertaling] *ghinc bi* < *ging er zu*.

2. [Woordverklaring] *manheit*: manhaftigheid.

3. [Hertaling] *den sterken* < *dem starcken manne*.

4. [Hertaling] *Al waest* < *Al was ist*.

5. [Hertaling] *dat meneghe kerstijn daer seere / up dien daghe vore hem vloot* < *Manigen cristen tet er da sere / An dem tage vor yme fliehen*. De omstelling is noodzakelijk om het rijmwoord op 'bloot' te herstellen.

6. [Woordverklaring] *mandaet*: heldenmoed, heldendaad.

7. [Woordverklaring] *tone*: wat men toont, voorbeeld (onzeker; hapax in het *MNW*).

8. [Hertaling] *bi en wart in sijn herte coene / metter mandaet ende den tone / die Ogier wrachte, die heere* < *Er enwart in sin hertz koen / Mit der mandat und dem tone, / Die Ogier rache der herre*. Onze interpretatie is speculatief. [Weddige] WeEm vervangt 'Die' in 10588 door 'Wie'. WeNo vertaalt: "der nicht in seinem Herzen Mut geschöpft hätte angesichts der Heldentaten und der Art und Weise, wie Herr Og[ier] seine Rache

Ende bachten daertoe ¹ verslouch men Galifere sijn volc van ² fellen doene.	10590
Dat edle gheslacht van Narboene vulbrochte daeronder den grootsten moort dien nie man sach ofte hoort. Also jagheden si den fellen payien.	
Mer al hadden si hier ontsien, ³ si hadden voren tsienste ⁴ ghenouch. ⁵	10595
Meneghen kerstine daer verslouch menech payien van herten fel. Daertoe halp hem Ogier wel ende Reynier, die onvervaerde, die up die bloedighe waerde ⁶	10600
voer jaghen al sonder ghile die kerstine ene halve mile met sinen slaghen die waren groot.	
Dese jamerleke noot versach die hertoghe van Bavier.	10605
Met sporen noopte hi sinen destrier als een man van herten coene. Also dede ooc Bertram. Sijn sone noopte ooc sijn ors met sporen.	10610
Den naesten wech hevet hi ⁷ vercoren,	

ausübte."Mnl. 'toon' heeft niet de betekenis 'Art und Weise' maar wel 'klank', resp. 'voorbeeld'. Het is eerder onwaarschijnlijk dat 'rache' van 'wreken' afkomstig zou zijn.

1. [Hertaling] *bachten daertoe* < *bunden berzu*. Hier wordt blijkbaar een tegenstelling tussen 'voren' (verzen 10579, 10596) en 'hunden / bachten' (in de voorste en achterste rijen van de slagorde) beschreven.

2. [Hertaling] *van* < *mit*.

3. [Woordverklaring] *ontsien*: angst, vrees.

4. [Woordverklaring] *dat sienste hebben*: aan de winnende hand zijn, de overwinning behalen.

5. [Hertaling] *Mer al hadden si hier ontsien, / si hadden voren tsienste ghenouch* < *Mer al batten sie hier ontsien, / Sie batten zuvoren sin gnoich*. Er wordt gespeeld met de tegenstelling 'ontsien' vs. 'sien' ('tsienste'): "Al hadden de Sarazenen in de achterste gelederen angst, ze waren in de voorste gelederen aan de winnende hand." [Weddige] WeNo vertaalt: "Aber auch wenn sie hier großen Schaden zugefügt hatten, sie hatten zuvor (selbst) genug davon."

6. [Woordverklaring] *waerde*: veld, slagveld.

7. [Hertaling] *hevet hi* < *den er bat*. Omdat 'den naesten wech' bezwaarlijk een bepaling kan zijn bij 'noopte hi sijn ors met sporen', lijkt het zinnvoller de relatieve zin hier in een

want hi Reyniers begherech was.
 Ende Reynier wart gheware das,
 dat hem Bertram begheert.

Dies keerde hi corts den steert 10615
 ende vlo wat sijn ors ghelopen mochte
 alsoe die ghone, die niet en dochte
 te stridene jeghen sijns heeren maghe.
 Mer Bertrams ors en was niet traghe.
 Het was dapper ende gheringhe ¹ van leden. 10620
 Dies hadde hi Reynier saen verreden, ²
 dient harde leet was te siene.
 Hi haddene liever over milen tiene
 gheweten dan hem na bi.
 Ende Bertram riep: “Bestu een rudder ³ vri 10625
 van herten, hoorstu Reynier,
 so keere te mi dinen destrier,
 want ic bem dijns begherende ⁴ seere.”
 Reynier antworde: “God, onse Heere,
 en late dat nemmer toe 10630
 dat ic moete setten mi nochtue ⁵
 jeghen u tenegher tijt
 no ieman anders, daer ghi of sijt
 comen, ofte die minen heere bestaen. ⁶
 Al woudi mi selven te doot slaen, 10635

hoofdzin te veranderen.

1. [Woordverklaring] *gberinghe*: snel.
2. [Woordverklaring] *verriden*: te paard inhalen.
3. [Hertaling] *rudder*: toegevoegd.
4. [Hertaling] *dijns begherende* < *din begirig*.
5. [Hertaling] *en late dat nemmer toe / dat ic moete setten mi nochtue* < *Lafse das nymmer zugeen, / Das ich muße setzen myen*. De Dt. verzen rijmen niet. Het voor de hand liggende laatste woord van vers 10630 ('toegaen') heeft in het Mnl. de passende betekenis "gebeuren". Het laatste woord van 10631 zou een ongewone variant van 'mi' kunnen zijn, maar kan ook het possessivum 'mijn' zijn, waarachter een substantief is weggefallen. Een passend rijmwoord op '-aen' ligt echter niet voor de hand omdat het mogelijke Mnl. 'bestaen' niet de moderne betekenis "existeren" heeft. Ons voorstel is speculatief.
6. [Hertaling] *No ieman anders, daer ghi of sijt / comen, ofte die minen beere bestaen* < *dar ir an sijt / Komen uff mynen beere bestaen*. De Dt. zin is duister. Ons voorstel ("noch het opnemen tegen iemand anders, van wie u afstamt, of die verwant zijn met mijn heer") is speculatief.

nochtan en sloughe ic up u niet.”
 “Bi Gode, die hem crucen liet,”
 sprac Bertram, “mine roukt weder ¹ u doot.” ²
 Hi was verbolghen in sinen moet.
 Dat ³ woudi Reyniere doen becopen. 10640
 Morele dede hi seere lopen
 te Reyniere wert sonder vorst.
 Sijn swert sette hi vor sine borst
 ten steke, also ofte hine doreriden ⁴ wilde.
 Ende als Reynier, die rudder milde, 10645
 Bertram up hem sach comen,
 hevet hi sijn ors met sporen ghenomen
 ende keerde hem uten steke.
 Bertram quam harde torenleke ⁵
 met sinen swerde rechte na dien, 10650
 mer Reynier was so wel versien
 dat hi ⁶ Bertrams steke ontwisscte. ⁷
 Ende als Bertram sach dat hi miste
 metten swerde Reyniere,
 stac hi met eenre felre chiere 10655
 Reynier jeghen die rechte side.
 Nochtan so hielt hi hem stide ⁸
 also een die node daer viel neder.
 Bertram stac hi seere weder
 dat hi neder viel uptie erde 10660
 van Morele, sinen perde,
 dat hi lach int gras.
 Doe ⁹ Morele gheware wart das

-
1. [Woordverklaring] *weder*: van mijn kant, daarentegen.
 2. [Hertaling] *mine roukt weder u doot* < *nime roeke weder ir dot*. De betekenis schijnt te zijn: “Ik geef van mijn kant niets om uw dood.” De Dt. tekst suggereert een conjunctiefvorm ‘rouke’, waar echter moeilijk een verklaring voor te vinden is. [Weddige] *nime roeke weder ir dot* > “Paß(t) auf oder Ihr seid tot” (WeNo).
 3. [Hertaling] *Dat* < *Des*.
 4. [Woordverklaring] *doreriden*: doorsteken.
 5. [Woordverklaring] *torenleke*: toernig. [Hertaling] *harde torenleke* < *gar zorneclich*.
 6. [Hertaling] *hi* < *er sich*. Mnl. ‘ontwisscen’ is niet wederkerig.
 7. [Woordverklaring] *ontwisscen*: ontsnappen aan.
 8. [Woordverklaring] *stide*: sterk, krachtig.
 9. [Woordverklaring] *Doe* < *Und*.

dattet was sonder heere,
ghinct hem scamen seere ¹ 10665
ende maecte daer gheen langher biden. ²
Ende Reynier noopte ter ander siden
sijn ors te sinen heere waert.
Dies was die hertoghe Namels vervaert ³
omme sinen sone, die daer lach upter erden. 10670
Hi spranc ghereet van sinen perde
ende gaeft sinen sone Bertram,
die daerup spranc, als ic vernam,
ende volghede Reynier met sporen.
Dat goede ors, daer tevoren 10675
Bertram of was ghevallen, ⁴
jagheden si so langhe onder hem allen,
Namels manne, tote dat sijt vinghen,
ende brochtent hem in waren dinghen.
Hi spranc daer up al onghespaert 10680
ende volghede ten wighe waert
Bertrame, sinen kinde.
Karel, die Namels seere minde,
sach hem varen ten wighe voren.
Dies stac hi sijn ors met sporen 10685
ende volghedene snelleke naer.
Also dede alle die heerscap. Die was daer, ⁵
voer tOgier wert dore Namels wille.
Ende Reynier en hielt ooc niet stille.
Hi voer so verre tote dat hi hevet vernomen 10690
dat hi vore sinen heere es comen,
diene vraghede waer hi ghewesen si. ⁶
Doe hi hem dat rechte si ⁷

1. [Hertaling] *ginct hem scamen seere* < *Ging er sich schammen sere*. Het is een vreemde voorstelling dat het paard zich schaamt omdat zijn ruiter uit het zadel geworpen is, maar uit het vervolg blijkt inderdaad dat Morele weggelopen is.

2. [Woordverklaring] *biden*: wachten, toeven.

3. [Hertaling] *vervaert* < *berfert*.

4. [Hertaling] *was ghevallen* < *gefallen was*. Omstelling omwille van het rijm.

5. [Hertaling] *was daer* < *da was*. Omstelling omwille van het rijm.

6. [Hertaling] *waer hi ghewesen si* < *wa er were gesin*.

7. [Woordverklaring] *si*: omstandigheden, oorzaak (onzeker). [Hertaling] *dat rechte si* <

seede, wart Ogier int herte gram
 ende sprac: “Wel an, neve Bertram, 10695
 haet ghi minen vrient so seere?
 Ghi hebt lettel lief mijn eere,
 dats mi condich nu ghenouch.”
 Die wile dat hi sprac, nochtan slouch
 hi al seere sonder vieren. ¹ 10700
 Sinen goeden sciltcnecht Reyniere
 hiet hi ooc slaen sonder letten.
 Ende mettien worde ghinc Reynier setten
 sine leden echter ² ten ghewerke.
 Die payiene vochten ooc sterke. 10705
 Meneghen kerstine sloughen si doot.
 Ende Reynier, die hem int conroot
 voren hielt in der scaren,
 sach Bertram comen ghevaren
 ten stride wert seere verbolghen. 10710
 Hi sach hem ooc naer volghen
 sinen vader ende meneghen man,
 ende al dat Karel gheleesten can
 volghede Namels met.
 Reynier hevet langher niet ghelet 10715
 als hi Bertram sach comen.
 Vererret hevet hi die vlocht ghenomen
 ende voer sinen heere Ogiere bi.
 Daer ghinc recht die helt vri
 slaghe slaen uteghelesen. 10720
 Ende Bertram was bi desen
 comen ute ³ dat heer der kerstine.
 Hi voer voort up die Sarrasine
 grote sware slaghe slaen.
 Die payiene dedi achter gaen 10725
 met groten slaghen jeghen haren wille.
 Dat kerstine heer en hielt ooc niet stille,

den rechten sin. Onzeker.

1. [Woordverklaring] *sonder vieren*: zonder zich rust te gunnen, ononderbroken.
2. [Hertaling] *echter* < *aber*.
3. [Hertaling] *ute* < *in*.

het ¹ volghede hem met coenen ghedochten. Helpe, God, Heere, hoe seere si vochten, die payiene uptie kerstine!	10730
Van groten slaghen, van groter pine ² diende daer een dandren seere. Grote slaghe met nauwen keere ³ slouch Bertram utermaten seere.	
Daer ghinct uten spele metten payienen, dier was vele. Men dreefse seere over voet. ⁴ Dies hadde Ogier in sinen moet groten toren. Hi wart vererret.	10735
Hi vragede Reynier, wat hem werret: ⁵ “Mi dinct dat ghi u leden spaert. Oft ghi so moede sijt ende vervaert, so treect achter ⁶ in den staert.” ⁷	10740
Alse Reynier, die held waert, Ogier spreken hoorde dese tale, scaemdi hem, weet dat wale, dat hi achterwaert ⁸ gheweken was. Het berauwdene seere, sijt seker das. Sijn ors noopte hi metten sporen.	10745
Inden stride dedi hem te voren alse een die lettel achte up die doot. Slaen ghinc hi ru ⁹ ende groot uptie kerstine harentare.	10750
Dies wart Bertram saen gheware van Reyniere, die daer seere vacht	10755

1. [Hertaling] *Het* < *Er*.

2. [Hertaling] *Van groten slaghen, van groter pine* < *Mit groÿen slegen, mit groÿer pijn*.

3. Hertaling] *met nauwen keere* < *mit nuwen kere*.

4. [Hertaling] *over voet* < *uber noet*.

5. [Woordverklaring] *werren*: hinderen.

6. [Woordverklaring] *achtertrecken*: wijken, achteruit trekken. [Hertaling] *treect achter* < *trettent affter*. Het MNW kent geen werkwoord ‘achtertreden’ en ‘treet’ is een makkelijk te verklaren leesfout voor ‘treect’.

7. [Woordverklaring] *staert*: achterhoede.

8. [Hertaling] *achterwaert* < *binder sich*.

9. [Woordverklaring] *ru*: wreed.

ende uptien dach met sijnre cracht
 meneghen kerstine dede anscine. ¹
 Bertram ghedochte, hoe hi hem dat leven sine
 daer over soude calengieren. ²
 In eenre verbolghenre maniere ³ 10760
 reet hi hem naer ende hief dat swert.
 Also Reynier, die helt wert,
 Bertram hevet vernomen,
 hevet hi sinen scilt ghenomen
 ende warpene jeghen den slaghe, 10765
 want Bertram slouch wat hi mochte
 up Reynier, die vore hem hilt,
 ende dore slouch hem den scilt
 ende den helm daer mede.
 Dat swert sanc hem daer ⁴ metter snede 10770
 dore dat beckeneel ende dore palette. ⁵
 Dat hovet al sonder enech letten
 spleet ⁶ hi hem mettien slaghe.
 Dat sach Ogier, die daer sulke claghe
 dreef, ⁷ dat ment verre mochte horen. 10775
 Broyfort noopte hi metten sporen
 ende dadet lopen wattet mach ⁸
 te Bertramme, daer hine sach
 houden upten groenen waerde. ⁹
 Ogier mesliet hem vele haerde 10780

1. [Woordverklaring] *enen anscine doen*: het iemand laten zien, het iemand betaald zetten.

2. [Woordverklaring] *calengieren*: opeisen.

3. [Hertaling] *In eenre verbolghenre maniere* < *Met einer verborgen manieren*. De vervanging van 'verborgen' door 'verbolghen' is een voorstel van WeNo.

4. [Hertaling] *bem daer* < *bin dorcb*. Het volgende vers bevat twee keer het woord 'dore'.

5. [Woordverklaring] *palet(te)*: ijzeren kapje dat onder de helm wordt gedragen (synoniem van 'beckeneel' en 'cofie').

6. [Hertaling] *spleet* < *Spielte*.

7. [Hertaling] *dreef* < *Furte*. Het MNW kent geen uitdrukking 'claghe voeren', wel 'claghe driven' of 'claghe maken'.

8. [Hertaling] *mach* < *mobte*. Aanpassing omwille van het rijm op 'sach'.

9. [Woordverklaring] *waert*: veld, slagveld.

ende hadde int herte rauwe ende seer ¹
 wel vijf hondertwerven meer
 dan ic u soude connen ghetoghen.
 Hi grongeerde ² als een sogē ³
 up Bertramme als hine sach, 10785
 ende seede: “Ay lacen, up desen dach
 hebbic verloren, dats anscine,
 ter werelt al die vriende mine.
 Ay Reynier, omme ⁴ u grote trauwe
 sidi ghedoot, dies hebbic rauwe, ⁵ 10790
 die ghi droucht te minen maghen.”
 Te Bertramme reet hi sonder verdraghen
 ende sprac: “Ay neve vermaledijt,
 dattu hebs ghedoot te deser tijt
 minen vrient, dat sal di rauwen. 10795
 Bi Marien, onser Vrouwen,
 ende bider sielen van minen kinde
 Boudine, dat ic seere minde,
 ghi moet daer omme verliesen u leven.”
 Ende mettien worde hevet hi verheven 10800
 dat swert met al sijnre cracht.
 Bertram hadde hem gherne ghewacht, ⁶
 hadde hi ghemoghen, van Ogiers slaghe.
 Mer Ogier en was niet traghe,
 die wile hem Bertram niet en mochte ontflien. 10805
 Dat swert hief ⁷ hi ende slouch mettien
 up Bertramme, den neve sijn.

1. [Hertaling] *badde int herte rauwe ende seer* < *batt von hertzen groſſen ruwen und sere*. Het Dt. vers is buitengewoon lang.

2. [Woordverklaring] *grongieren*: knorren, grommen, brullen, briesen.

3. [Woordverklaring] *sogē*: zeug, varken. [Hertaling] *als een sogē* < *mit den augen*. ‘Metten ooghen’ past niet bij ‘grongieren’ omdat dit uitsluitend een geluid kan aanduiden. We opteren voor een vergelijking zoals ze in het *Leven van Sint Amand* voorkomt ‘Doe grongierde hi alst een sogē ware’ (II, 1283; zie *MNW* s.v. ‘grongieren’).

4. [Hertaling] *omme*: toegevoegd.

5. [Hertaling] *rauwe* < *groſſen ruwe*. Het adjectief ‘groot’ is een herhaling uit het vorige vers.

6. [Woordverklaring] *bem wachten van*: zich hoeden voor, zich beschermen tegen.

7. [Hertaling] *bief* < *bielt*.

Ende ware een groot isijn ¹
 ghelegghen boven up sijn hovet,
 hi haddet in tween sticken gheclovet. 10810
 Dat wart hem corteleke anscine
 want hem en mochten gheene wapine
 ghehelpen, hi dorslouchse altemale.
 Corteyne was so goet van stale
 ende Ogiers cracht was so groot 10815
 dat tswert gheenen wederstoot
 en vant, mer slouch Bertram al dore. ²
 Al waren vanden orse die couverture ³
 goet ende fijn, verstaet mi wel,
 die slach was seere fel, 10820
 dien up sinen neve slouch Ogier,
 datti den goeden destrier
 hovet ende hals spleet metten swerde, ⁴
 dat in tween sticken vielen up derde ⁵
 ors ende man, beede samen. 10825
 Dat dede sine macht metten gramen, ⁶
 dien hi int herte hadde groot
 omme Reyniers, sijns cnapen, doot.

A Is Namels van Bavier sach [158]
 sijn kint den dootslach 10830
 van sijnre suster sone ontfaen,
 en wiste hi hoe hij mochte bestaen. ⁷
 Want hi was van herten trouwe,

-
1. [Woordverklaring] *isijn*: ijzeren, ijzeren plaat (zeldene bijvorm van 'iser').
 2. [Woordverklaring] *doreslaen*: doormidden slaan, doorhakken. [Hertaling] *slouch Bertram al dore* < *stoet Bertram aldur*. 'Dorestoten' komt niet voor in het *MNW* en uit de volgende verzen blijkt dat paard en man doormidden gehakt werden.
 3. [Woordverklaring] *couverture*: al wat ter bescherming dient voor mens of dier. [Hertaling] *Al waren vanden orse die couverture* < *Al weren des rofses kovertur*.
 4. [Hertaling] *datti den goeden destrier / hovet ende bals spleet metten swerde* < *Uf den guten destrier / Haupt und halß spielt er mit dem swerd*.
 5. [Hertaling] *dat in tween sticken vielen up derde* < *Das er in zweyn stucken viel uf die erd*.
 6. [Woordverklaring] *grame*: gramschap, toorn.
 7. [Woordverklaring] *hoe hij mochte bestaen*: hoe hij (Ogier) het aandurfde. [Hertaling] *en wiste hi hoe hij mochte bestaen* < *Da enweste er was es mohte bestaen*.

dies haddi so overgroten rauwe,
hi en wiste niet hoet hem verghinc ¹ 10835
anders dan dat hi sach, dat sijn kint ontfinc
van sinen neve den dootslach.
Bander side mercte hi ende sach
die rudders die daer waren toe. ²
In sijn herte ghedochte hi doe, 10840
al hadde sijn neve sijn kint ghedoot,
hi stonde in so groter noot
ende in so groter anxt bevaen,
datti up hem slaen
niet en woude des te meere. 10845
Te Karle, den groten heere,
keerde hi sonder te sprekene woort.
Met groter droufnesse, nu hoort,
was hi begrepen, des sijt wijs.
Ende als Karel van Parijs 10850
den goeden Bavier hevet vernomen
te hem alleene ghereden comen, ³
doe ghedochte wel die rike coninc
dat hem ware enech dinc
dat hem lette ofte werre. ⁴ 10855
Jeghen hem reet hi van verre
so langhe, tote dat hi hem quam bi.
Doe seede hi: “Ghi hertoghe vri,
dor God, ic biddu, ⁵ secht mie,
hoe ic u so comen sie 10860
ghereden sonder cnape alleene.”
“Ay coninc, der meester saken eene
eist die mi werret ende let, ⁶

1. [Hertaling] *boet hem verghinc* < *was yne uberging*.

2. [Woordverklaring] *toe*: aanwezig, tegenwoordig.

3. [Hertaling] *ghereden comen* < *was geritten komen*.

4. [Woordverklaring] *werren*: leed veroorzaken, verdriet doen.

5. [Hertaling] *ic biddu* < *bitt ich uch*. De niet-inversieve volgorde is typischer voor het Mnl.

6. [Hertaling] *let* < *an ligt*. Mnl. ‘anliden’ betekent “(een weg) inslaan” en komt hier dus niet in aanmerking. ‘Let’ is gekozen omwille van het rijm op ‘verset’ en de parallelie met vers 10855.

die ghi ie ghehoordet, wantet mi verset ¹ en mach werden nemmermeere. ²	10865
Dor uwe vrientscap hebbic, heere, minen neve beraden toren ende daertoe minen sone verloren heden ³ dor uwen orloghe.”	10867a
Karel sprac: “Secht mi, hertoghe, hoedane wijs die sake toe quam.	10870
Ende die verslouch u kint Bertram, dien wiset mi,” sprac die deghen fier. “Entrauwen, heere, mijn neve Ogier verslouch hem, daer ic toe sach. ⁴	10875
Mijn kint hevet up desen dach ontgouden ⁵ dat u kint verdiende. Die sine maghe ende vriende beswijct ⁶ ende enen andren staet te staden, hets recht, dat hi hierbi comt sommaels ⁷ te scaden. ⁸	10880
Also eist hier toeghegaen nu.” Karel sprac: “Heere Namels, vant u ghematen van uwen groten seere. Ic en ete no en drinke nemmermeere,	

1. [Woordverklaring] *versetten*: vergoeden, weer goed maken.

2. [Hertaling] *wantet mi verset / en mach werden nemmermeere* < *wann das verset / Enmag mir werden nymmer mere*. Onder de invloed van het voorafgaande ‘das’ interpreteert WeGl ‘verset’ als een substantief met de betekenis “Genugtuung”. Omdat dit syntactisch niet echt overtuigend is, geven we er de voorkeur aan ‘verset’ als het voltooid deelwoord van ‘versetten’ te beschouwen.

3. [Hertaling] *ende daertoe minen sone verloren / beden* < *Hut ban ich*. Het weesrijm in het Dt. vers 10867 wijst erop dat daarachter een regel verloren is gegaan. Gezien de context is het verdwenen vers 10867a met een hoge mate aan waarschijnlijkheid reconstrueerbaar.

4. [Hertaling] *daer ic toe sach* < *das ich zu sabe*.

5. [Woordverklaring] *ontgelden*: betalen, vergelden.

6. [Woordverklaring] *eenen beswiken*: iemand in de steek laten.

7. [Woordverklaring] *sommaels*: soms, bij gelegenheid.

8. [Hertaling] *bets recht, dat bi hierbi comt sommaels te scaden* < *Ist das recht, daz er berby kompt zms te schaden?* Het is duidelijk dat Namels hier zijn eigen handelwijze veroordeelt en Karel kritiseert. Een vraag zoals in de Dt. tekst komt dus niet in aanmerking. De betekenis van ‘zms’ is onduidelijk. [Weddige] WeEm vervangt ‘zms’ door ‘uns’.

eer Ogier verslegghen si ¹ ofte ghevaen, bi den hemelscen Drochtijn.”	10885
Namels seede: ² “God moet dat beletten! ³ Heere coninc, wildi mi so versetten ⁴ mijn vernooy ende mine scade, so mochtict vergheten spade,”	10890
sprac die hertoghe ghetrauwe. “Al hebbic ⁵ nu van herten rauwe, hadde Ogier pine ofte seer, so haddic onmoets min no meer ⁶ ende te mijnre were ⁷ niet mijn grief.” ⁸	10895
Karel antworde: “Wient leet si ofte lief, hi en blivet heden niet verloren.” ⁹ Sijn ors noopte hi met sporen ende reet naerre in den wighe, daer hi sach met groten prighe ¹⁰ meneghen man hem onderslaen.	10900
Karel, die coninc, hiet laten staen al die edelste dat vechten ende si hem nemmeer berechten ¹¹	

1. [Hertaling] *eer Ogier verslegghen si* < *Ogier denn erslagen sij*.

2. [Hertaling] *Namels seede* < *Sede Naymes*.

3. [Hertaling] *God moet dat beletten* < *moet dat beletten*. Hoewel de spelling erop wijst dat LuFl letterlijk uit zijn legger aan het overschrijven is, levert dit vers geen zin op. Het ziet ernaar uit dat het onderwerp in de zin weggevallen is. De keuze van ‘God’ (of ‘Hi’) ligt voor de hand omdat Karel in vers 10885 bij de ‘hemelsce Drochtijn’ gezworen heeft.

4. [Woordverklaring] *versetten*: vergoeden, herstellen.

5. [Woordverklaring] *ic*: Namels is nog steeds aan het woord.

6. [Woordverklaring] *so haddic onmoets min no meer*: ik zou daar niet meer of minder verdriet door hebben. ‘Onmoets’ is een partitieve genitief bij ‘min no meer’.

7. [Woordverklaring] *were*: verdediging (tegen de beschuldiging die Namels tegen zichzelf heeft uitgesproken).

8. [Woordverklaring] *grief / gberijf*: hulp, steun, iets wat iemand helpt of goed doet.

9. [Woordverklaring] *verloren bliven*: onherroepelijk verloren gaan, omkomen.

[Hertaling] *bi en blivet beden niet verloren* < *Ich enblibes beden verlorn*. Er is geen reden waarom Karel in deze context, waarin het erom gaat de dood van Bertram te wreken, zou zeggen dat hij zelf zou omkomen. Betekent het vers: “Hij (nl. Bertram) is niet voor niets gestorven”? [Weddige] *Ich enblibes beden verlorn* > “Ich gebe es / ich bin [...] heute noch nicht verloren.”

10. [Woordverklaring] *prijch*: strijdlust.

11. [Woordverklaring] *bem berechten*: zich verdedigen.

up die stonde jeghen die Sarrasine,
 mer dat hem een ieghelijc seere pine, 10905
 dies gheboot hi iegheliken Fransoyse,
 dat men Ogier, den Danoyse,
 versla ofte bringhe hem daer neder.
 Doe rees daer voort ende weder
 utermaten groot oreest. ¹ 10910
 Die Ogier haten alre meest,
 die begheerden hem eerst te bestane,
 dat was Macharijs van der Losane
 met sinen gheslachte van herten fel.
 Macharijs hadde nochtan met hem wel 10915
 drie dusent rudders ende mee ² anscine.
 Si lieten al die Sarrasine
 up die tijt stille staen
 ende voeren al up Ogier slaen,
 die hem des lettelt ontsach. ³ 10920
 Al haddi ghestreden al den dach,
 harde seere sonder vieren, ⁴
 doe ⁵ hi die putertiere,
 die verradre, up hem comen sach,
 dochte hem, alsic u segghen mach, 10925
 dat sine ghewonde, moede leden
 al meest ⁶ gherust ⁷ waren daer mede, ⁸
 so seere hatesse die helt reene.
 Hi ⁹ streckte van hem sine beene
 ende noopte sijn ors met sporen. 10930

1. [Woordverklaring] *oreest*: strijdgewoel

2. [Hertaling] *mee* < *dennoch mee*. 'Dennoch' is vermoedelijk een herhaling uit het vorige vers.

3. [Hertaling] *die hem des lettelt ontsach* < *Und Ogier sich doch des klein ader wenig entsaß*.

4. [Woordverklaring] *sonder vieren*: zonder zich rust te gunnen. [Hertaling] *Al haddi ghestreden al den dach / harde seere sonder vieren* < *Wie wol er den gantzen tag gestidden batt / Hartt sere sunder mere*.

5. [Hertaling] *doe* < *Aber da*.

6. [Woordverklaring] *al meest*: voor het grootste deel, merendeels.

7. [Woordverklaring] *gherust*: uitgerust, krachtig, fris.

8. [Hertaling] *al meest gherust waren daer mede* < *Aller serest gerust weren da mede*.

9. [Hertaling] *Hi* < *Sonder er*.

Ende die hem ghemoete ¹ te voren
 dien slouch hi dat swert in toten tanden.
 Hi voer vort, met beeden handen
 slaen up die verradre fel.
 Die voren waren, verstaet wel, 10935
 hadden gewilt te sine bachten.
 Ogier was hem te machtich met crachten.
 Si en conden vore hem niet gheduren.
 Karel riep van uren turen ²
 al die kerstine ende dedese up hem varen. 10940
 Dat volc tooch met groten scaren
 jeghen Ogier up dien tijt.
 Die kerstijnheit liet al den strijt
 up die stonde staen jeghen die Sarragoene,
 sonder nameleke die van Nerboene 10945
 strede nochtan sonder verdrach. ³
 Ten lesten, doe joncheere Willem sach
 dat kerstijn volc henen varen,
 reet hi te Karle sonder sparen
 ende vraghedene wat dat bediet 10950
 dat men jeghen die heedine den strijt ⁴
 alleene liet striden sijn gheslachte.
 Karel sede: "Ic en achte,
 lettelt ⁵ up die Sarrasine.
 Mochtich met den volke mine 10955
 Ogier doden ofte vaen,
 die payiene en souden ons niet ontgaen."

Doe Willem die redene hoorde [159]
 gaf hi Karle ene corte anworde
 ende seede: "Coninc, up die trouwe mijn 10960

1. [Hertaling] *ghemoete* < *begegente*.

2. [Woordverklaring] *van uren turen*: aanhoudend. [Hertaling] *van uren turen* < *von ußen turen*. [Weddige] WeGl (s.v. 'ure') kent wel de uitdrukking 'von uren zu uren', maar hij noemt deze variant niet. Zie ook vers 13041.

3. [Woordverklaring] *verdrach*: verpozing.

4. [Hertaling] *dat men jeghen die heedine den strijt* < *Das man den strijt gegen den beyden*. Omstelling omwille van het rijm.

5. [Hertaling] *lettelt* < *Gar wenig*.

Ogier en es gheen Sarrasijn.
 Es hi emmer ¹ met hem hier comen
 nochtan en sal hem tlijf niet en werden ghenomen,
 heere coninc, ic sal eer sterven mede.
 Nu wouts God, ² oft van goeder snede 10965
 mijn swert up desen dach sal sijn,
 al strijt ³ mijn vader up die Sarrasijn
 ende al ⁴ mijn gheslacht mede,
 ic sal nu ⁵ up die kerstijnhede
 also seere striden bander side 10970
 tote dat ic uten stride
 minen neve Ogier sie sceeden.
 Ende daernaer wil ic, bi waerheden,
 weder up die payiene varen.
 Dat segghic u sonder sparen, 10975
 heere coninc, ic vare beghinnen.
 Nu wouts God, wie daer an sal ghewinnen,”
 sprac Willem te Karle, den heere.
 Mettien began hi seere
 sijn ors nopen met sporen. 10980
 Sinen wech hevet hi vercoren.
 Daer hi sach die meeste porse
 reet hi in met sinen orse,
 dat van leden niet en was traghe.
 Niemen en dar daeromme vraghen 10985
 oft hi die slaghe ⁶ rume slouch.
 Ja hi, rumere dan met ghevouch. ⁷
 Wildic, ic en conste ghenoomen niet die helt ⁸

1. [Hertaling] *emmer* < *aber*.

2. [Woordverklaring] *wouts God*: God moge daarover beschikken.

3. [Hertaling] *al strijt* < *Alle strijd*. [Weddige] *Alle strijd* > *Al strijdende* (WeEm). Deze emendatie is niet overtuigend omdat daarmee geen bevredigende zinsstructuur geschapen wordt.

4. [Hertaling] *al* < *als*.

5. [Hertaling] *nu* < *mich*. Mnl. ‘striden’ wordt niet wederkerig gebruikt.

6. [Hertaling] *slaghe* < *laghe*. De emendatie is van HiWe.

7. [Woordverklaring] *dan met ghevouch*: dan nodig was, dan vereist. [Hertaling] *Ja bi, rumere dan met ghevouch* < *Ja, er rumete mit gefuge*. [Weddige] WeNo vertaalt: “Wahrhaftig, er räumte da gehörig auf.”

8. [Woordverklaring] *belt*: helft. [Hertaling] *Wildic, ic en conste ghenoomen niet die helt*

van dien, die hi daer dede upt velt vallen met sinen smeten, dient beter ware, si hadden gheseten in haren cameran thuus wel stille. Ogier vacht ooc met stouten wille up die verradre bander side.	10990
Meneghe wonde diepe ende wide slouch hi up die dach daer. Men en wiste verre no naer betere rudders inder kerstinhede dan aldaer upter stede temale ¹ comen waren twee.	10995
Meneghen man daden si wee ² met haren slaghen, want si waren groot. Si sloughen daer upten velde doot also utermate vele, dats die andre rudders van haren spele moeden ³ beghonden ende saden. ⁴	11000
Om te scuwene den meesten scade vlo ⁵ daer menech een van hem. So langhe vacht joncheere Willem tote dat hi die plaetse so gherume ghewan ende Ogiere, den sterken man, bi quam eer hi selve waende. Doe hi seere voer slaende, liet menne varen daer hi wilde.	11005
Ten lesten hevet hi biden scilde Ogier, sinen neve, becant.	11010
	11015

< *Ich enweste uch, bee genomen der belt.* [Weddige] WeEm maakt van 'hee' 'hette'. WeNo vertaalt de hele zin 10988-10991 als: "Ich wüsste Euch nicht zu sagen, wenn der Held von denjenigen welche genommen hätte, die er auf dem Felde [...], ob es für die nicht besser gewesen wäre, sie hätten gesessen [...]"

1. [Hertaling] *temale* < *So gar*.

2. [Hertaling] *daden si wee* < *machten sie gewe*. De voor de hand liggende omzetting 'maecten si ghevee' levert geen zin op. De emendatie 'wee' i.p.v. 'gewe' is van HiWe.

3. [Woordverklaring] *moeden*: moe worden.

4. [Woordverklaring] *saden*: zijn bekomst krijgen van iets, iets zat worden.

5. [Woordverklaring] *vlien*: vluchten. [Hertaling] *vlo* < *Brabt*. 'Bracht' levert geen zin op. [Weddige] WeNo vertaalt: "Um den größten Schaden zu vermeiden, brachte sich dort mancher von ihnen in Sicherheit."

Doe bat hi ooc den wigant
dat hi liete staen sijn vechten,
want hi en mochte hem niet berechten ¹
jeghen alt volc van kerstijnhede. 11020
“Bi Gode, neve, ghi secht waerhede, ²
ende dat kennic wel,” sprac Ogier,
“en waert ghi niet comen hier
mi te helpe in deser noot,
ic ware van hem bleven doot, 11025
ofte ic scone ghevochten hadde toter nacht.
Mer, neve mijn, nu bem ic bedacht,
dat ic, wient vrome ofte scade,
werken wille met uwen rade,
u te eren, deggen fier.” 11030
“So radic u dan, neve Ogier,
daer ³ ghi u uten here wilt sceeden ⁴
ende varen hene, dat u God wille gheleeden.”

Doe Ogier, die sterke, hoorde [160]
Willems, sijns neven, woorde, 11035
was hijt ⁵ al ghereet te doene.
Doe ⁶ ghingen die twee hoghe baroene
so mordeleke slaghe slaen,
dat daer niemen en conste ghestaen
vore hem lieden no gheduren. 11040
So seere vochten si in corter uren
dat si die plaetse gherumet ⁷ creghen voren. ⁸
Hare orse noopten si met sporen,
die se saen ⁹ hadden ghedraghen

-
1. [Woordverklaring] *bem berechten*: zich verdedigen.
 2. [Hertaling] *waerbede* < *die warbeit*.
 3. [Hertaling] *daer* < *das*.
 4. [Woordverklaring] *bem sceeden*: zich van iemand of iets afscheiden.
 5. [Hertaling] *bijt* < *er*.
 6. [Hertaling] *Doe* < *Da*.
 7. [Woordverklaring] *gherumet*: vrij, ontruimd.
 8. [Hertaling] *Dat si die plaetse gherumet creghen voren* < *Die blatschen gerume kriege voren*. [Weddige] WeNo vertaalt: "Um den Kampfplatz vorne geräumt zu bekommen."
 9. [Hertaling] *saen* < *balde*.

uten stride, doe si daer ghedaghen ¹ langhe en wilden niet. Ende eer Karel ² hem rechte ommesiet was hi quite van Ogiere.	11045
Dies riep hi lude in der manieren dat men hem na volghede met sporen, Mer daer en wilde niemen na horen, want daer en was niemen te dier tijt, hi en was moede van den strijt ende sat, dats waer.	11050
Dus bleven si onghevolghet daer. Hem ne dorste niemen volghen achter. Ieghelijc sach sinen eghinen lachter ³ in sinen herte ende in sinen sin. Si merckten wel dat gheen ghewin an hem was. Si lietense riden.	11055
Ogier ende Willem voeren te gadere te dien tiden, ⁴ dat si leden waren dat oreest. ⁵ Ogier sprac omme dat sceeden eerst an sinen neve met drouven sinne.	11060
Die clouke ⁶ redene ende die minne die si biden sceedene dreven, die ⁷ moghen lichte ⁸ niet sijn ghescreven want ieghelijc minde den andren seere.	11065
Dicke claghede Ogier, die heere, sijns cnapen doot, Reynier, ende Willem, die van herten was so fier, hiet hem sijn herte houden in payse.	11070

1. [Woordverklaring] *ghedaghen*: het uithouden.

2. [Hertaling] *Karel* < *er*. Men verwacht bij 'hi' dat Willem of Ogier bedoeld is, maar dat past niet in de context.

3. [Woordverklaring] *sinen eghinen lachter*: de schande die hem zelf zou worden aangedaan? [Hertaling] *sinen eghinen lachter* < *sin eigen laster*.

4. [Hertaling] *Ogier ende Willem voeren te gadere te dien tiden* < *Sie furen miteinander zu den zijden*. Wanneer het onderwerp 'si' is, is niet meteen duidelijk wie bedoeld wordt.

5. [Woordverklaring] *oreest*: strijdgewoel.

6. [Woordverklaring] *clouc*: verstandig.

7. [Hertaling] *die* < *Die selben*.

8. [Hertaling] *lichte* < *villicht*.

“Neve, al riepen wi dicke ‘Ay lace’,
 na den ghonen, die daer es doot,
 het en bestaet ¹ smal no groot, 11075
 daer en comt niet of dan ande. ²
 Ooc eist harde grote scande
 dat een rudder omme enech dinc weene
 meer dan om sine sonde alleene.
 Daeromme merct ende siet 11080
 oft u enech dinc ghesciet,
 daer sonde ane leghet sonder waen.
 Ic rade u dat ghi dat bestaen, ³
 daeromme ⁴ ghi gheorloghet ⁵ hebt, oflaet.”
 “Neve,” sprac Ogier, “u raet 11085
 dinct mi wesen harde goet.
 Te Rome waert, ⁶ des sijt vroet
 sal ic mi gheven, ⁷ ic en sterve,
 so ic eerst mach, om minen bederve. ⁸
 Dat en salic niet laten dor gheene pine. 11090
 Neve, nu vaert den Sarrasinen
 betalen dat si hebben verdient.
 Ic en hebbe levende gheenen vrient
 up alt ertrike ghemeene,
 dien ic ghetrauwe, dan u alleene. 11095

1. [Woordverklaring] *bestaen*: passen, betamen.

2. [Woordverklaring] *ande*: leed, ergernis, verdriet. [Hertaling] *daer en comt niet of dan ande* < *Dar eyne kompt nieman off vrame*. Het Duitse vers rijmt niet op het volgende en lijkt twee datiefobjecten te bevatten. [Weddige] WeNo vertaalt de verzen 11075-11076 als: “dies bringt ihm weder im großen noch im kleinen etwas, daraus erwächst weder ihm [...] noch irgend jemand ein Nutzen.”

3. [Woordverklaring] *dat bestaen*: de onderneming (gesubstantiveerde infinitief). [Hertaling] *dat bestaen* < *ocb bestaen*. WeEm vervangt het twijfelachtige ‘ocb’ door ‘och’. Speculatief. [Weddige] WeNo vertaalt deze verzen als: “Ich rate Euch, dass Ihr auch beginnt von dem abzulassen, dessentwegen Ihr Krieg geführt habt.”

4. [Hertaling] *daeromme* < *davon*.

5. [Hertaling] *gheorloghet* < *ghecrighet*.

6. [Hertaling] *Te Rome waert* < *Geyn Rome zu*.

7. [Woordverklaring] *hem gheven*: zich begeven. [Hertaling] *gheven* < *uben*. WeGl leidt ‘uben’ af van Mnl. ‘oefenen’ en vertaalt: “sich aufmachen”. Mnl. ‘hem oefenen’ betekent “zich toeleggen op geestelijke dingen”.

8. [Woordverklaring] *om minen bederve*: tot mijn eigen voordeel, nut. [Hertaling] *om minen bederve* < *om dise bederbe*.

Dat ¹ hebbic becant inder noot wel.”
Mettien sciet Ogier, die helt snel
van Willeme, die met snelre vaert
weder keerde ten stride waert,
daer hi die kerstine ende die Sarrasine 11100
sach met harde groter pine
hem vreseleke onderslaen.
Hi sach daer in groten anxte bevaen
meneghen man van sinen gheslachte.
Dies ghinc hi met sterker machte 11105
hem te helpe ende te stade staen.
So gruweleke ghinc hi daer slaen
metten swerde dat seere sneet,
dat die payiene fel ende wreet
hem moesten erren ² ende achtergaen. ³ 11110
Ende als Galifeer hadde verstaen,
dat hi ⁴ so onaerdechleke ⁵ toeghinc ⁶
sinen lieden inden rinc, ⁷
nootte hi sijn ors met sporen.
Meneghen kerstine beriet hi toren 11115
met sinen swerde te dien male.
Dat versach joncheere Willem wale,
dien men noemet ‘van Nerboene’.
Als een man van herten coene
reet hi hem naerre met sinen brant. 11120

1. [Hertaling] *Dat*: toegevoegd.

2. [Woordverklaring] *bem erren*: zich ergeren, boos worden op zichzelf.

3. [Woordverklaring] *achtergaen*: zich terugtrekken. [Hertaling] *bem moesten erren ende achtergaen* < *Mustent irren und binder sich gan*. Omdat Mnl ‘achtergaen’ niet reflexief is, behoort het reflexiefpronomen alleen bij ‘erren’. De niet-reflexieve betekenis van ‘erren’ (“doen dwalen, boos maken”) past niet in de zin.

4. [Woordverklaring] Met *bi* moet hier Willem bedoeld zijn.

5. [Woordverklaring] *onaerdechleke*: op een onmenselijke wijze.

6. [Woordverklaring] *enen toegaen*: op iemand afgaan, iemand te lijf gaan, iemand aanvallen.

7. [Hertaling] *dat bi so onaerdechleke toeghinc / sinen lieden inden rinc* < *Das es so unendlich zugin / Mit sinen ludten in dem ring*. Speculatief. WeGl merkt terecht op dat Mhd. ‘unendeliche’ ook “schlecht, erbärmlich” betekent (Zie *Lexer* II, 1818-1819). Deze connotatie heeft het Mnl. woord ‘onendeleke’ echter niet, zodat het hier niet in aanmerking komt.

Met also gheweldeghe hant
slouch hi den payiene up dat hove¹,
dattet tote den tanden was gheclovet.
Den kerstinen gaf hi voort verde,
doot viel hi neder up die erde.

11125

1. [Hertaling] *up dat hove* < *uf das haubt oben*. Het laatste woord is blijkbaar door LuFl toegevoegd omwille het rijm op 'zercloven'.